

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫ

Нұсқау: Оқу сауаттылығы бойынша 4 мәтін және олардың мазмұны бойынша құрастырылған бір дұрыс жауапты тест тапсырмалары беріледі. Мәтінді мұқият оқып, мәтінге берілген тапсырмаларға дұрыс жауап беріңіз. Таңдаған жауапты жауап парағындағы сәйкес орнына, дөңгелекшені толық бояу арқылы белгілеу қажет.

I-мәтін

Сын

Атақты суретші шәкіртіне барлық суреттерін қала орталығына апарып, корме ұйымдастыруды ұсынады. Суреттердің қасына қызыл қалам қалдырып, “ұнатпаған жерлер бар болса, жөндеуді өтінемін” деген жазу жазуды сұрайды. Бірнеше күн өтіп шәкірт суреттерін көруге барса, суреттердің шнмайланып тасталғандығын көріп қапаланады. Ұстазына ренішін айтады. Ұстаз мұны көңілге алмай, суреттерді қайта салуды ұсынады. Шәкірт суреттерді қайтадан салып, бұл жолы суреттердің қасына түрлі-түсті бояуларды және өткендегідей жазу қалдырады. Бірнеше күннен соң келін қараса, суреттерге ешкім ешқандай түзету жасамапты. Оқушы қуанып, ұстазына барады. Ұстаз күлімден былай дейді: «Бірінші көрмеде суреттерінді түзетуге мүмкіндік бергеніңде, өмірінде бір сурет салмаған адамның өзі «әйтеуір сын болсын» деп шнмайлап кетті. Екіншісінде адамдардан шығармашылық талап еттің, шығармашылық – білімді қажет етеді. Адамдар білмеген соң тақырыпқа сын айтуға қорықты. Жасаған жұмысының кәйтарымын жұмысты түсінбейтін адамдардан ешқашан ала алмайсың».

1. Бірінші көрмеге келушілерге қатысты ой
 - Сырлы аяқтың сыры кетсе де, сыны кетпейді.
 - Біткен іске сыншы көп.
 - Шебердің қолы ортақ.
 - Ұста пышаққа жарымас.
 - Жақсы сөз – жарым ырыс.
2. Бірінші көрме мен екінші көрменің айырмашылығы
 - Көрмеге қатысушылар өнер адамдары болуында.
 - Шәкірт туындыларының ерекше болуында.
 - Жазып қалдырылған жазуда.
 - Түрлі-түсті бояулар қалдыруында.
 - Суреттердің өзгеше болуында.

2-мәтін

Шахмат ойыны тарихынан

1. Шахмат ойыны Үндістаннан Қытайға, Тибетке, Малайзия аралдарына, Иранға тараған. Ал Ираннан шығыс халықтарына, арабтарға, армяндарға, грузиндерге, византиялықтар мен түріктерге ауысқан. Иран, Кавказ арқылы Ресейге, арабтар арқылы Еуропаға, одан кейін Францияға, Германияға, Британияға, Испанияға дейін жеткен. Археологтардың соңғы зерттеулері бойынша шахмат ойыны Киев пен Новгород жерінде кең тараған. XIX ғасырда шахмат ойыны бойынша халықаралық жарыстар, чемпиондардың турнирлері өткізіле бастады.

2. Шахмат – ақыл-ой спорты. Шахмат сөзінің мағынасы парсы тілінде «патша (шах) өлді (мат)» дегенді білдіреді. Әлемдегі кең таралған ойындардың бірі саналады.

Шахмат екі ойыншы арасында шахмат тақтасында ойналады. Ойын тақтасы алпыс төрт шаршыдан тұрады. Ойынның басында әрбір ойыншының иелігінде ақ немесе қара түсті он алты тас (шахмат фигурасы) болады: бір король, бір ферзь, екі піл, екі ат, екі ладья және сегіз пешка. Ойынның мақсаты – қарсыластың тастарын шабуылдай отырып, корольға мат қою.

3. Берілген тұжырымдардың қайсысы дұрыс?

1. Шахмат фигураларының саны – 18.

2. XIX ғасырда шахмат ойынынан чемпионаттар өткізілді.

3. Шахмат – әлі де кең таралмаған ойын.

Тек үшінші

Барлығы теріс

Тек бірінші

Барлығы дұрыс

Тек екінші

4. Мәтіннің бірінші бөлімідегі негізгі ой

Шахмат терминінің шығуы

Шахмат ойынының ережесі

Шахмат ойынының пайда болуы

Шахмат ойынының таралуы

Шахмат ақыл-ойды қажет етеді

5. Шахмат ойыны түріктерге қайдан жеткен?

Ираннан

Үндістаннан

Қытайдан

Грузиндерден

Кавказдан

6. Шахмат ең алғаш пайда болған ел

Кавказ

Иран

Үндістан

Қытай

Франция

3-мәтін

Уақыт және адам

Адамның өмірі уақытпен тығыз байланысты. Адам «кім?» деген сұраққа жауап берсе, уақыт әрдайым «қашан?» деген сұраққа жауап береді. Мысалды алыстан іздемей-ақ, әрқайсымыз кешегі, бүгінгі және ертеңгі өмірімізді ойша шолып қарайтын болсақ, бәрібір «кім?», «қашан?» деген сұрақтарға соқпай кете алмаймыз. Өйткені адамның тыныс-тіршілігі ешқашан уақыттан тыс болуы мүмкін емес. «Сен қашан ұйқыңнап оянасың?», «Қашан сабаққа барасың?», «Сабақтан қашан келесің?», «Ұйықтауға қашан жатасың?» Бұл сұрақтарға жауап бергенде адамның бір күнгі өмірі туралы білуге болады. Ал уақыт – ұшқыр, ол қайталанбайды. Біз шартты түрде адамның өміріне қатысты уақытты өткен күн, бүгінгі күн және ертеңгі күн деп бөлгенмен, бүгінгі күн бәрібір ертеңге айналады. Ал ертеңгі күн бүгін болады да, ол да өте шығады. Халықта «Күндер жүріп өтеді, айлар жүгіріп өтеді, жылдар ұшып өтеді» деген сөз бар. Ол – өмірден алынған шындық. Уақыт бір орында тұрмайды. Ол өзгереді. Сол сияқты уақыт көшіне ілескен адам да өзгереді. Ойлап қараңыздаршы, кешегі мектеп оқушылары болған сіздер – бүгін студентсіздер. Ал ертең маман болып шығасыздар.

Бұл өзгерістердің бәрі уақытпен байланысты. Адам әлдебір жерден, географиялық нүктеден, мысалы қаладан немесе әлдебір оқиғалардан тыс болуы мүмкін. Бірақ та ол ешқашан уақыттан тыс болып алмайды. Уақыт ұшқыр болғандықтан, ол әрқашан санаулы, есептеулі. Сондықтан ол секунд, минут, сағат, күн, тәулік, апта, ай, жыл, ғасыр деп бөлінеді. Осы мысалдағы тізбекте ең үлкен кезең – ол ғасыр. Сол ғасырдың өзі секундтардан тұрады. Небір үлкен оқиғалардың өзі осы секундта болады.

Адам мен уақытты бөлек, жеке-жеке қарастыру ешкімнің қолынан келмейді. Адамның қолынан көп нәрселер келеді. Біраз нәрсені жасап өзгерте алады. Бірақ адам уақытқа әсер ете алмайды. Оны өзгерте алмайды. Уақытын бағалап, оның қадірін түсінген адам – ең ақылды, ең бақытты адам. Уақыт көшіне ілесе алмаған адам өмірде де артта қалады. Уақытпен үйлесім таппаған қоғам да өркеннет көшінен артта қалады. Қандай істе болсын, уақытты ұтымды пайдалану – үлкен өнер.

7. Автордың ойынша, дұрыс тұжырым
1. Уақыттың қадірін түсіне білу керек
 2. Уақыт көшіне ілесіп өмір сүру керек
 3. Уақытпен үйлесім таба білу керек
 4. Уақытты ұтымды пайдалана білу қажет
- Үшінші, төртінші
Бірінші, төртінші
Барлығы
Екінші, үшінші
Бірінші, екінші
8. Адам өмір сүруі мүмкін емес
- Отбасынан тыс
Қаладан тыс
Достарынан тыс
Оқиғалардан тыс
Уақыттан тыс
9. Мәтінің соңғы бөліміне түйін
- Уақыт тас екені тасты да тоздырады.
Уақыт – алтыннан қымбат.
Жан жарасына уақыт емші.
Қараша болмай, қар жаумас.
Сәуір болмай, тәуір болмас.
10. Есбір үлкен оқиғалардың өзі болып жататын кезең
- Минут
Тәулік
Секунд
Апта
Ғасыр
11. Мәтінде кездеспейтін нұсқа
- Уақытты ұтымды пайдалану – үлкен өнер.
Ғасырдың өзі секундтан тұрады.
Сағаттық белдеуге байланысты оқиғаны қайталауға болады.
Уақыт бір орында тұрмайды.
Уақыт қадірін білген адам – бақытты адам.
12. Мәтін мазмұны бойынша адам өз әлсіздігін мойындайды
- Байлықтың алдында
Уақыттың алдында
Көпшіліктің алдында
Өнердің алдында
Қоғамның алдында

19/54

4-мәтін

Екі бозторғай

Ерте, ерте, ертеде кең далада екі бозторғайдың балапаны жұмыртқаны жарып шығып, жарық дүниеге қадам басады. Сайын дала төсінде көктен себелеген күн нұры олардың бойына қуат беріп, тезірек өсуіне жәрдем етіпті. Қос бозторғай балапанының түр-түсі бірдей болғанымен, мінездері бір-біріне мүлдем ұқсамапты. Екеуі бірге ойнап, бірге ән шырқап жүргенімен, жиі-жиі шекісіп қалады екен. Ұрыс-жанжалды үнемі бірінші бастағанына қарамай, момын бозторғай мінезі падыр бозторғайды жақсы көріпті.

Көктем шығып, ағаштар жаңадан бүр жара бастағаннан-ақ, құс біткен алуан түрлі әнге басыпты. Айналадағы тіршілік иелері бұлбұлдың жүрек тебірентер әдемі әуеніне тәнті болыпты. Таудың биігіне ұя салып, жер бетін зеңгір көктен шолып, қалықтап жүретін бүркіттің саңқылдаған батыл даусынан бойларына күш жинапты. Айыр құйрық қарлығаштың тамылжыта салған әнін естіген құстардың бір-біріне деген мейірі арта түсіпті.

Бірде ән салу кезегі өз дегенінен қайтпайтын бозторғайға тиіпті. Ол әркімге бір еліктеп, бірде бұлбұлға, бірде қарлығаштың даусына ұқсас әуенге басты. Бұл ән әуені құстарды зеріктірді. Ұнамаған әнді тыңдағысы келмеген соң, олардың әрқайсысы жан-жаққа ұшып кетті. Бұлбұл саялы, шешек атқан бау-бақшаға, бүркіт басын аппақ қар басқан тау шыңына, қарлығаш елді мекендегі үйдің іргесіне салған ұясына қарай бет алды.

Осы мезетте кең далада шырылдай жөнелген дауыс естілді. Әссем бұлбұл да, қыран бүркіт те, аппақ төс қарлығаш та нәзік, мұңды, сағынышқа толы ән ырғағына елітіп, ұзаққа ұшпай, бетегелі дала топырағына қонбасқа лажы қалмапты.

– Апыр-ай, мынау не еткен ғажап ән! Даланың мөлдір шығы, жұпар иісті шөбі, таңғы саф ауасы тұнық әуенмен тербеліп, көкірегімді кеңітті-ау!– депті бұлбұл тамсана.

– Бұл момын бозторғай ғой. Әнски, бір орында қалықтап шырылдауын қарашы! Шіркін, дауысының мың құбылуын!– депті бүркіт өткір көзін көкке қадай.

– Туған жерге, оның жасыл жусыны мен ақ селсеуіне, қанат қаққан алқызыл көбелегі мен хош иісті гүліне үздіккен сағынышын әуелетіп салған әнінен байқап тұрмын,– депті ақ тамақ қарлығаш.

Әлдіге бөлеген ән де аяқталды. Бозторғай жерге түсті.

– Бозторғай,– деді бүркіт,– әуелетіп салған әнді қайдан үйренгенсің?

– Маған ән салуды туған далам, оның таңғы тыныс-тіршілігі, жұлдызды түндері мен сыбдыр қаққан құрағы үйретті. Осы алтын бесігімде ешкімге еліктемей өстім.

– Шынында да, өз тілінде әдемі сайрағанға не жетсін! Еліктеуден туған әуен көмейден шыққанымен, өзге жүрекке жетпейді,– деп, бұлбұл сазды әуенмен үн қатты.

– Ол рас,– деді қарлығаш та.

Міне, табиғатында адал, момын бозторғай туралы ертегі осындай. Ал бірбеткей бозторғай туралы білгілерің келсе, ол өзінің анаған да, мынаған да ұқсасам деген шәлкәм-шалыс мінезіне әлі күнге дейін өкініп жүрген көрінеді. Өйткені ол бүркіт те, бұлбұл да, қарлығаш та бола алған жоқ. Бозторғайдың да ғажайып қасиетін жоғалтып алған-ды.

13. Момын бозторғай әніне берілген баға

Әуен көмейден шыққанымен, жүрекке жетпейді.

Әуен құстарға ұнамады.

Шіркін, дауысының мың құбылуын!

Кең далада шырылдай салған үн.

Бір-біріне мейірімін арттырады.

14. Дауысы құстардың бойына қайрат, күш беретін құс

Торғай

Қарлығаш

Бозторғай

Бүркіт

Бұлбұл

15. Мәтін мазмұнының реттілігі

1. Еліктегіш бозторғай

2. Қос балапан

3. Құстардың әсем әуені

4. Момын бозторғай әні

4, 1, 3, 2

2, 3, 1, 4

2, 4, 1, 3

1, 4, 2, 3

3, 1, 4, 3

16. Құстарды жан-жаққа үркіткен құс

Бұлбұл

Қарлығаш

Бүркіт

Тентек бозторғай

Момын бозторғай

17. Момын бозторғайдың «құстазы»

Бүркіт

Дархан дала

Қарлығаш

Туган анасы

Бұлбұл

18. Бірбеткей бозторғай еліктеген дауыстар
Туган даласы
Бұлбұл мен қарлығаш
Сыбыр қаққан құрақ
Жұлдызды түндер
Таңғы тыныс-тіршілік
19. Соңғы жолда айтылған ойдың жалғасы
«Кең болсаң, кем болмайсың» деген сөз осыдан қалыпты
«Әлін білмеген әлек» деген сөз осыдан қалыпты
«Өнер – жастан шығады» деген сөз осыдан қалыпты
«Есеп білмеген есек» деген сөз осыдан қалыпты
«Өнерліге өріс кең» деген сөз осыдан қалыпты
20. Қарлығаш әнінің әсері
Мейірімінді оятады.
Жүрегінді тебірентеді.
Хош ніс аңқиды.
Сағыныш сезімін тербетеді.
Бойыңа күш сыйлайды.

ОҚУ САУАТТЫЛЫғыНАН ТЕСТ АЯҚТАЛДЫ